

De islam hoort niet bij de joods-christelijke Nederlandse cultuur!?

Bernhard Reitsma

Wie zegt dat de islam bij de joods-christelijke cultuur past, is 'knettergek'. Althans, die woorden klonken ooit in de tweede kamer, toen Ella Vogelaar, destijds minister voor wonen, wijken en integratie, stelde dat Nederland in de toekomst een joods-christelijke-islamitische traditie zal kennen.ⁱ Zo sterk zal menig autochtoon christen het niet zeggen, maar over het generalisme van Ella Vogelaar zullen meer mensen hun twijfel hebben. Femke Halsema bijvoorbeeld was in haar lezing over godsdienstvrijheid op 9 oktober 2010 in de Jacobikerk in Utrecht genuanceerder. Hoewel ze expliciet stelde: '*De Islam hoort bij Nederland* [ital.BR], zij mag ook haar plek hebben in de publieke sfeer', was ze toch ook terughoudend: 'Maar juist omdat ik de godsdienstvrijheid serieus neem, kan en wil ik niet wegdeinzen voor de intolerantie die, met name de meer orthodoxe Islam herbergt.'ⁱⁱ Anders gezegd, dát past niet bij Nederland en deze islam heeft geen plek in het publieke domein.

Ook Gert-Jan Segers is veel kritischer. In een opinierend artikel schreef hij: 'Moslims horen er in Nederland bij, de islam nog lang niet.' Zijn stelling is dat alle Nederlanders dezelfde rechten hebben en dat ook islamitische Nederlanders het recht hebben hun godsdienst te belijden. Dat de islam er echter ongekwalificeerd bij zou horen, is volgens hem van een andere orde.ⁱⁱⁱ Dat laatste heeft twee kanten. 1. Historisch. De islam is relatief nieuw in Nederland dus je kunt nu nog niet zeggen dat het echt bij onze cultuur hoort; over 100 jaar zal dat anders zijn, omdat er dan een langere geschiedenis van nederlandse islam zal zijn. In principe staan de islam en de nederlandse cultuur niet haaks op elkaar. Dat is de lijn van Vogelaar. 2. Principieel. De islam past in haar aard niet bij de Nederlandse cultuur, die gekenmerkt wordt door de joods-christelijke traditie. Als ik Segers goed begrijp zegt hij ook het eerste, maar dwingen zijn gevoel en zijn interpretatie van de islam hem om vooral het tweede te benadrukken. Die gedachte dat de islam principieel niet bij de joods-christelijke cultuur past is vaker te horen; er zijn voldoende mensen die daarom denken dat het met de integratie van moslims in Nederland ook nooit wat zal worden.

De vraag of de islam bij de joods-christelijke Nederlandse cultuur past, deed me denken aan de zeer cultuur-kritische theologische gedachten van Bram van de Beek. Van de Beek benadrukt telkens weer dat het christelijk geloof niet aansluit bij de (in ons geval Nederlandse) cultuur, maar deze kritisch ontmaskert.^{iv} Centraal staat in zijn denken namelijk het kruis; Christus' sterven aan het kruis is volgens hem dan ook het einde van elke vorm van idealisme. De nieuwe schepping komt niet als een restauratie van de werkelijkheid, het gaat om een wedergeboorte, door de dood heen.^v

In deze context plaats ik enkele kritische kanttekeningen bij de stelling dat de islam niet bij de op joodse-christelijke waarden gestoelde Nederlandse cultuur past.

1. Wat bedoelen we eigenlijk, wanneer we zeggen dat moslims alle rechten hebben om hun geloof in Nederland te belijden, maar dat hun religie in onze cultuur er niet bij hoort? Worden moslims dan uiteindelijk toch niet een soort van tweederangs burgers? Zijn het mensen die hun geloof achter gesloten deuren moeten beleven, die niet mogen getuigen van hun geloof, die geen islamitische slagers/winkels mogen hebben, die niet op islamitische wijze zouden mogen trouwen etc. Hoe kunnen moslims nu bij Nederland

horen als ze niet moslim mogen zijn? En als ze moslim mogen zijn, wat betekent het dan dat de islam niet bij Nederland hoort?

Als ik me probeer voor te stellen hoe dat voor een moslim voelt, moet ik de stelling omdraaien. Een christen, die deel uitmaakt van een kleine minderheid (max 5 %) in een moslimland, krijgt te horen dat het christendom eigenlijk niet bij de Arabische cultuur past. Als christen heeft hij ruimte om christen te zijn, maar zijn religie hoort niet echt bij het door de islam gevormde land. Hoe zou hij of zij zich voelen? Je bent in het land geboren, je familie woont er al generaties lang, soms al sinds pinksteren, maar je blijft een buitenstaander. Dat zelfde gebeurt in omgekeerde zin als wij zeggen dat moslims welkom zijn, maar de islam niet.

Daarmee is overigens niet gezegd, dat moslims elke interpretatie van de islam maar kunnen voorstaan, ook als dit tegen de publieke afspraken en het grondrecht ingaat. Dat geldt echter evenzeer voor joodse en christelijke tradities in Nederland.

2. Over welke islam hebben wij het eigenlijk, als we stellen dat de islam niet bij Nederland hoort? Ik ken heel wat moslims die hun geloof zeer serieus nemen, maar niettemin prima passen in onze Nederlandse maatschappij en goed geïntegreerd zijn. Ze houden van de rechtsstaat, zijn goed opgeleid, weten hoe de samenleving in elkaar zit, eten boerenkool met (halal-runder)worst, vieren Sinterklaas mee, houden zich als wetenschappers aan de Academische Westerse principes, kortom zijn volledig geïntegreerd. Als de islam niet bij Nederland past, zijn deze mensen dan geen echte moslims? Of houden ze ons allemaal voor de gek?
3. Over welke Nederlandse cultuur gaat het in deze stelling? Als het gaat over de Nederlandse cultuur vandaag, dan is moeilijk te zeggen dat deze joods-christelijk van karakter is. Er zijn zeker principes en waarden, die vanuit christelijke principes zijn te verklaren. Dat wil echter niet zeggen dat die normen en waarden cultureel erfgoed zijn geworden. Er is evenveel, zo niet meer, dat haaks staat op de basiswaarden van het christelijk geloof. Wie van buiten zonder enige kennis naar onze cultuuruitingen kijkt, ziet daar weinig christelijke grondwaarden in terug. Dat geldt voor onze omgang met ouderen, met hulpbehoevenden en zwakken in de samenleving, met onze visie op geld en financiën, het geldt evenzeer voor morele waarden rond sport, samenleven, seksualiteit en gerechtigheid. Als de meerderheid van de samenleving kosher en halal slachten wil verbieden dan is daar weinig joods aan. Historici debatteren over de vraag of Nederland democratisch is dankzij of ondanks de christelijke traditie. Een zeer groot goed van onze Nederlandse democratie, waar ik dankbaar voor ben, is dat minderheden dezelfde rechten en plichten hebben als de meerderheid. Toch zegt de bijbel daarover maar heel weinig, als het gaat over de inrichting van de samenleving. We hadden al lang afscheid genomen van de joods-christelijke waarden voordat moslims zich in Nederland ook maar enigszins gingen emanciperen.

Als we met joods-christelijke cultuur bedoelen dat de samenleving vroeger christelijk was, dan kan ik opnieuw vragen over welke cultuur we het dan hebben. Tot de 19^e eeuw kende Nederland nauwelijks of geen godsdienstvrijheid. Je had het niet makkelijk als minderheid. De Christelijke Nederlandse kolonisten in Zuid-Afrika tolereerden geen

andere religies. Moslims moesten ondergronds samenkomen in een schuil-moskee voor het vrijdagmiddaggebed. De christelijke leiders van de VOC zagen slaven en zwarten als minder waardevolle schepsels. Zij waren het die er mede om die reden geen probleem mee hadden de slavenhuizen als gratis bordeel open te stellen voor de Nederlandse zeelieden. Tot 20 jaar geleden was de blanke Zuid-Afrikaanse kerk, met Nederlandse roots, er op bijbelse gronden van overtuigd dat apartheid gelegitimeerd was. Praten we dan misschien over de heroïsche Nederlandse cultuur uit de tijd van de 80-jarige oorlog? In die tijd brachten Rooms-Katholieken en Protestanten elkaar vol religieuze overtuiging om, op een wijze die we vandaag als ‘talibaans’ bestempelen^{vi}. Anders gezegd, bij welke Nederlandse cultuur past de islam nu niet?

4. Mijn diepste moeite met de stelling dat de islam niet bij de Nederlandse cultuur past – en hier voel ik verwantschap met Van de Beek – ligt echter nog veel dieper. Wat ik me afvraag is: past het christelijk geloof dan zo goed bij de Nederlandse cultuur? En wat zegt dat over ons Christendom? Sluit ons Evangelie dan naadloos aan bij onze cultuur? Over wat voor een Evangelie hebben we het dan?

Als ik het Evangelie goed begrijp dan is de wereld niet zoals God deze bedoeld heeft. Paulus spreekt over grote scheuren die dwars door de wereld lopen (Rom. 8). De wereld zucht en kraakt en dat heeft alles te maken met het feit dat de wereld los van God is gekomen. Hij heeft het dan over zonde, over het oordeel, over duisternis. In die wereld is Christus gekomen om het nieuwe leven te realiseren. Dat nieuwe leven is van een totaal andere orde. Het is een totale vernieuwing van de werkelijkheid, het is licht in de duisternis. Dat is ‘wat geen oog gezien heeft en geen oor gehoord en in geen mensenhart is opgekomen: al wat God bereid heeft voor wie hem liefhebben’ (1 Kor. 2:9, Naardense Bijbel).’ Het Koninkrijk dat Jezus voorstaat is toch niet van deze wereld (Joh. 18:36)? Het is van een andere orde, zonder wereldvreemd of onwerkelijk te worden. Daarom ook stelt Paulus dat ons burgerschap in de hemel is (Fil. 3:20 Naardense Bijbel), waaruit wij de Here Jezus Christus als redder verwachten.

Nog anders gezegd: het kruis van Christus stelt onze werkelijkheid onder kritiek. Het is niet naar de mens. Niemand vindt het kruis prettig. Daar loop je voor weg. De gekruisigde Christus is voor Joden een aanstoot, voor heidenen een dwaasheid. Dat geldt voor heidense moslims, maar evenzeer voor heidense niet-islamitische Nederlanders. Het Evangelie is een jas die ons niet past.^{vii} Daarom sluit de Geest niet aan bij de Nederlandse cultuur, maar stelt die onder de kritiek van het Evangelie. De Geest ontmaskert de wereld op het punt van gerechtigheid en zonde, zoals Van de Beek terecht in navolging van Joh. 16 stelt.^{viii}

Dat alles maakt van de term joods-christelijke Nederlandse cultuur op meerdere manieren een contradictio in terminis.

5. Cultuurtransformatie?

Kan het Evangelie niet ingaan in de cultuur en deze van binnenuit transformeren? Natuurlijk kan dat. Het gebeurt ook. De vraag is alleen of de cultuur dan christelijk wordt? En wat bedoelen we daar dan mee? Is die cultuur zonder zonde? Zonder gebrokenheid, een vorm van het paradijs? Ik denk dat het vooral betekent dat de macht

van het kwaad gedempt wordt, ingeperkt wordt. Het betekent nooit, dat het Evangelie naar de mens wordt, ook niet naar de mens in een deels getransformeerde cultuur. Het kruis blijft altijd de kritische factor in het geheel. Elke cultuur, elke vorm van christendom, zal evenals welke vorm van geloven en mens zijn ook, telkens getoetst en ontmaskerd moeten worden op het punt van de gerechtigheid, het leven zoals God dat ten diepste bedoeld had en in het kruis van Jezus gerealiseerd heeft.

Tot slot

Zie ik dan geen problemen rond de islam? Natuurlijk wel. Het vraagt heel veel van een cultuur in transitie, zoals ik onze postmoderne cultuur zou willen typeren, om mensen uit een totaal andere cultuur te integreren. Dat roept allerlei weerstanden op, die ik herken. Daarbij speelt dan ook nog een keer een rol dat veel, maar lang niet alle, mensen uit deze cultuur een voor Nederland relatief nieuwe en zelfbewuste religie aanhangen.

Theologisch is het voor mij evident dat evident dat christendom en islam, ondanks veel overeenkomsten op tal van gebieden, op essentiële punten wezenlijk van elkaar verschillen. Dat is echter wat anders dan zeggen dat onze cultuur christelijk is en al helemaal niet dat het christenlijk geloof principieel bij de Nederlandse cultuur past. Daarmee verliest het Evangelie zijn kracht als redding voor een verloren wereld. Een christen voelt zich als het goed is een pelgrim in deze wereld. 'Wij hebben hier geen blijvende stad' (Hebr. 13:14).

Betekent dit dat Christenen zich dan maar uit de wereld moeten terugtrekken? Wie dat denkt, heeft niet begrepen wat Jezus aan het kruis gedaan heeft. Het gaat er juist om dat de gemeente van Christus het nieuwe leven gestalte geeft in de cultuur waarin zij geplaatst is. Dat zij een licht is in de duisternis, dat zij de heerlijkheid van God in Christus weerspiegelt. De gemeente is geroepen heilbrengend en profetisch aanwezig te zijn, om te laten zien en te verkondigen hoe God het leven echt bedoeld heeft.

Alleen als christenen in de Nederlandse cultuur gaan leven als burgers van een ander rijk en een andere cultuur valt er ook te praten over integratie, over de ongelofelijk moeilijke problemen die er zijn in onze maatschappij wanneer verschillende culturen elkaar raken en soms botsen.

ⁱ <http://www.youtube.com/watch?v=ct-riI2C84c>

ⁱⁱ <http://tweedekamer.groenlinks.nl/node/54467>

ⁱⁱⁱ Vgl. <http://opunie.nl/opinie/moslims-horen-er-in-nederland-bij-de-islam-nog-lang-niet/>

^{iv} Het meest systematisch heeft hij dat gedaan in zijn inaugurele rede *Ontmaskering. Christelijk geloof en cultuur*, Zoetermeer 2001. Van de Beek benadrukt vanuit Joh. 16: 8, dat het werk van de Geest niet zozeer wereldverbeterend is, maar juist ontmaskerend. De Geest controleert de wereld op gerechtigheid, de Geest ontmaskert de wereld, vgl. p. 9-12.

^v Op deze wijze schrijft van de Beek al in zijn *Schepping: de wereld als voorspel voor de eeuwigheid*, Baarn 1996, in *Jezus Kurios: De christologie als hart van de theologie*, Kampen 1998 en ook in *God doet recht. Eschatologie als christologie*, Zoetermeer 2008. Ten opzichte van *De adem van God: de Heilige Geest in kerk en kosmos*, Nijkerk 1987, is Van de Beek in dit opzicht wel opgeschoven in zijn denken, al valt te betwijfelen of dit een wezenlijke verschuiving is of een kwestie van anders kijken.

^{vi} Cf. 'Onze eigen Talibantijd' Elsevier 3 april 2010, p. 30 – 33.

^{vii} Vgl. W. Dekker, *Marginaal en missionair. Kleine theologie voor een krimpende kerk*, Zoetermeer 2011, p. 73.

^{viii} Vgl. *Ontmaskering*, p. 9, 12.